



MIROSLAW BOBEK

Kompetencje pracowników młodocianych kończących naukę w Rzemieślniczej Szkole Zawodowej – raport z badań

Competences of Juvenile Employee Graduating from the Craft Vocational School – a Research Report

Magister, Wyższa Szkoła Pedagogiczno-Techniczna w Koninie, Polska

Streszczenie

W artykule przedstawiono analizę z badań nad stanem kompetencji pracowników młodocianych kończących naukę z wodu w warunkach rzemiosła. Zaprezentowano wybrane ustalenia terminologiczne. Dokonano oceny umiejętności, które są potrzebne do realizacji zadań w wyuczonym zawodzie. Przedstawiono, jak rzemieślnicza szkoła zawodowa jako środowisko wpływa na kształcenie kompetencji.

Słowa kluczowe: kształcenie zawodowe, kompetencje, pracownik młodociany, rzemiosło

Abstract

This article presents the analysis related to the research about the competences of youth workers finishing the education/professional training in craft. It provides selected definitions of the competences. The skills that are needed to carry out tasks in their profession have been assessed. It is discussed how a professional vocational school as an environment influences the development of the competences.

Keywords: vocational education, juvenile employee/worker, craft

Wstęp

Przesłanką do podjęcia problematyki rzemiosła są argumenty obecne w dyskursie publicznym, które dotyczą możliwości optymalnego wykorzystania zasobów tego najstarszego i największego samorządu gospodarczego w zakresie kształcenia zawodowego.

W zakładach rzemieślniczych w Polsce kształcą się około 80 tys. młodocianych pracowników w ramach praktycznej nauki zawodu. Organizacje rzemieślnicze – cechy i izby – są tym samym największą szkołą zawodową w kraju (ZRP, 2018).

Nauka w zakładzie rzemieślniczym jest znanym sposobem zdobywania umiejętności i kwalifikacji zawodowych, pozwala na zdobycie ciekawego zawodu pod kierunkiem doświadczonych mistrzów w nowoczesnych zakładach, poznanie nowoczesnych technologii i technik, nabycie umiejętności praktycznych, stażu pracy dzięki podwójnemu statusowi prawnemu młodocianego pracownika.

Celem nauki u rzemieślnika jest uzyskanie przez młodocianego umiejętności praktycznych i wiedzy teoretycznej niezbędnych do odpowiedzialnego wykonywania zawodu zarówno w charakterze pracownika, jak i w ramach samodzielnej działalności gospodarczej.

Nauka zawodu w rzemiośle składa się z dwóch spójnych ze sobą części: praktycznej, realizowanej w procesie pracy w zakładzie rzemieślniczym, oraz dokształcania teoretycznego. Stanowi to podstawę realizacji kształcenia zawodowego w systemie dualnym, czyli naprzemiennym, w warunkach rzeczywistej pracy.

Ustalenia terminologiczne

Kompetencje oczekiwane przez pracodawców od absolwentów kształcenia zawodowego pozostają w takim związku wzajemnym, że pozwalają rozwiązywać zagadnienia właściwe dla jakiegoś obszaru działalności (Nowacki, 1999), a także wykorzystywać „wyuczone lub nabyte w drodze doświadczenia sprawności lub umiejętności potrzebne do wykonywania określonej pracy lub zadania w sposób kompetentny” (Kwiatkowski, 2001). „Zgodnie z klasycznym podejściem każdy zawód charakteryzuje się zestawem kwalifikacji, które go jednoznacznie charakteryzują oraz są niezbędne do jego wykonywania i składają się na nie określone układy wiedzy, umiejętności oraz cech psychofizycznych, które mogą być rozpatrywane na różnych poziomach” (Gruza, 2005).

Kompetencje są sumą wiedzy, umiejętności i postaw (kompetencji społecznych) uzyskiwanych również niezależnie od systemu edukacji, natomiast efekty kształcenia mówią o kompetencjach nabytych dzięki procesowi kształcenia. Kompetencje zawodowe ogólne są bezpośrednio związane z wykonywaniem zawodu, ale posiadają charakterystykę uniwersalną uniemożliwiającą przypisanie ich do konkretnego zawodu. Należą do nich:

- kompetencje osobiste – szeroki zakres kompetencji, które związane są ze społecznym funkcjonowaniem człowieka, na rynku pracy, ale także poza nim,
- kompetencje techniczne i komputerowe – które obecnie stają się swego rodzaju przepustką do pełnego funkcjonowania w społeczeństwie (społecznościach),
- kompetencje komunikacyjne – które ze względu na wielość i różnorodność kontaktów stały się jednymi z ważniejszych kompetencji.

Termin *kompetencja* stosowany jest do określenia właściwości pracownika, które najczęściej ujawniają się poprzez określone zachowania. Cechami zacho-

wań będących wyrazem kompetencji są: celowość, ukierunkowanie i intencjonalność (Kwiatkowski, 2001). Kompetencja jest zatem taką dyspozycją człowieka uświadamianą przez niego samego oraz dostrzeganą przez inne osoby, które mogą orzekać, że według nich dana osoba jest kompetentna w wybranej dziedzinie działalności (Armstrong, 2001, s. 243). Bardziej kompleksowe definicje wskazują na najważniejsze cechy, właściwości osoby, szczególnie motyw, sprawności, aspekt obrazu własnej osoby albo jej roli społecznej (Baron-Polańczyk, 2007, s. 19).

Cel badań

Cel główny stanowiła ocena poziomu posiadanych przez pracowników młodocianych kompetencji społecznych, personalnych i w zakresie organizacji pracy małych zespołów.

Analizowane w niniejszym raporcie dane pochodzą z badania, które wykonane zostało na przełomie kwietnia i maja 2018 r. na próbie uczniów kończących szkołę zawodową w roku szkolnym 2017/2018. Założona próba liczyła 110 respondentów uczniów ostatnich klas Rzemieślniczej Szkoły Zawodowej w Koninie. Próba zrealizowana wyniosła 121 przebadanych osób, z czego do analizy zakwalifikowano 110. Z uwagi na bardzo małą liczebność usunięto z analizy uczniów z branży fotograficznej (4 uczniów), elektromechanicznej (3 uczniów), elektrycznej (3 uczniów) oraz pominięto jednego ucznia w zawodzie tapicer, ponieważ zachodziło znaczne ryzyko nadinterpretacji otrzymanych wyników analizy. Analizie poddano kwestionariusze ankiety w następujących branżach: fryzjerskiej – 28, mechanicznej – 28, spożywczej – 27, budowlanej – 27.

Problematyka badawcza sprowadza się do odpowiedzi na pytania badawcze posiadających odniesienia kontekstowe warunków kształtowania kompetencji:

1. W jaki sposób postrzegana jest własna sytuacja, położenie na rynku pracy?
2. Jakie czynniki decydowały o wyborze szkoły?
3. Jakie kompetencje są przydatne do wykonywania zadań zawodowych?
4. Jak oceniane są działania podejmowane przez szkołę?

Powyższa problematyka rozłożona została na szczegółowe pytania badawcze, które z kolei posłużyły do utworzenia narzędzia w postaci kwestionariusza ankiety. Pytania zostały sformułowane w sposób pozwalający na realizację celów badania.

Prezentacja wyników

Analiza miejsca zamieszkania uczniów ostatnich klas rzemieślniczej szkoły zawodowej wskazuje, że wybór szkoły jest mocno związany z miejscem zamieszkania ucznia. Zaznaczyć należy, że 81% uczniów zamieszkuje na wsi, a tylko 19% w mieście. Ciekawym zagadnieniem jest problem dziedziczenia statusów zawodowych. Postawić zatem można pytanie, czy badani uczniowie

reprodukują zawody wykonywane przez swoich rodziców, czy powielają ich poziom wykształcenia. Wśród rodziców badanych uczniów dominuje wykształcenie zasadnicze zawodowe. Tak chyba należy interpretować zjawisko niższego lub równorzędnego poziomu wykształcenia rodziców w porównaniu ze swoimi dziećmi. Uczniowie zapytani, czy uczą się zawodu, w którym pracował lub pracuje któryś z rodziców, w większości odpowiadają w sposób negatywny. Nie powiela biografii zawodowej rodziców 75% uczniów szkoły zawodowej.

Znajomość rynku pracy

Wejście na otwarty rynek pracy znacząco związane jest ze znajomością reguł i zasad na nim panujących. Jak zatem oceniają uczniowie swoją wiedzę o rynku pracy? Wysoko swą wiedzę o rynku pracy ocenia 37% badanych. Natomiast aż 63% ankietowanych ma trudności z oceną poziomu swojej wiedzy na temat zasad funkcjonowania rynku pracy.

Źródła wiedzy o rynku pracy są zgodne z wyróżnikami młodego pokolenia. Głównym kanałem czerpania wiedzy o świecie są: Internet i telewizja. Nie inaczej jest też w przypadku wiedzy o rynku pracy. Internet i telewizja dominują. Ten pierwszy środek komunikowania masowego uzyskał 78% wskazań. Charakterystyczne jest to, że na samym końcu znalazła się wiedza spisana w książkach. Bardziej zaskakującym zjawiskiem jest niski odsetek uczniów wskazujących na instytucje, których celem jest wspieranie rynku pracy. Instytucje informacji zawodowej wskazane zostały tylko przez 6% badanych. Nawet zajęcia szkolne nie dostarczają tylu informacji młodym osobom, co mass media i najbliższy krąg towarzyski. Mało popularny wśród uczniów urząd pracy znalazł się na pierwszym miejscu pod względem skuteczności u pracodawców.

Motywy wyboru szkoły i zawodu

W trakcie badania uczniowie ostatnich klas szkoły zawodowej wskazywali na motywy, które powodowały nimi przy wyborze nauki w swoim zawodzie. Największą liczbę wskazań otrzymał motyw związany z zainteresowaniem zawodem (60% wskazań, przy czym respondenci mogli wybrać dowolną liczbę motywów). Kolejny pod względem liczby wskazań był rozwój zainteresowań i pasji (40%). Uczniowie mocniej akcentowali możliwość szybkiego zdobycia fachu i pracy (76%).

Kompetencje dla rynku pracy

Na rynku pracy przydatnych jest zapewne wiele różnorodnych umiejętności. Można je podzielić na „miękkie”, odnoszące się do umiejętności społecznych, oraz „twarde”, związane z konkretnymi czynnościami zawodowymi. Szkoła wypełnia ważną funkcję kształtowania tych umiejętności, stając się motorem sukcesu lub jego braku na rynku pracy. Badanym uczniom przedstawionych

zostało 15 umiejętności. Najwięcej wskazań otrzymała umiejętność nawiązywania kontaktów społecznych oraz obsługa komputera (odpowiednio: 58 i 57%). Większość badanych wymieniała także kształtowanie umiejętności pracy w zespole i uczenia się nowych rzeczy (odpowiednio: 55 i 54%). Kompetencja „twarda” związana z obsługą maszyn i urządzeń wskazywana była przez 51% ankietowanych. Oprócz nauki języków obcych oraz obsługi komputera uczniowie częściej wskazywali na kształtowanie w ich szkole wymienionych umiejętności. Najslabiej postrzega się szkołę w procesie kształtowania umiejętności posługiwania się językiem obcym, umiejętności przywódczych, radzenia sobie ze stresem i występowania przed innymi ludźmi.

Warto przyjrzeć się różnicom pomiędzy kobietami i mężczyznami w postrzeganiu korzyści, które szkoła ich zdaniem rozwija. Otóż kobiety częściej niż mężczyźni uważają, że ich szkoła rozwija umiejętności niezbędne do wykonywania zadań zawodowych (tak uważa 61% kobiet i 53% mężczyzn) i kształtuje postawy otwartości oraz umiejętności nawiązywania kontaktu (61% kobiet i 56% mężczyzn). Kobiety częściej niż mężczyźni wskazują na tzw. umiejętności miękkie, uznając je za najważniejsze na rynku pracy. Ważniejsza jest znajomość języków obcych (43% kobiet i 32% mężczyzn), a także umiejętność organizacji pracy (odpowiednio: 46 i 42%) czy pracy w zespole (odpowiednio: 42 i 38%). W przypadku mężczyzn jedną umiejętność wskazują częściej niż kobiety – umiejętność twarda, związana z obsługą maszyn i urządzeń (43% mężczyzn i 38% kobiet).

Wiedza i umiejętności potrzebne do wykonywania zadań zawodowych oraz umiejętność organizacji pracy najliczniej wymieniane są przez uczniów branży budowlanej i mechanicznej (odpowiednio: 54 i 50%). Wśród trzech najważniejszych umiejętności uczniowie reprezentujący branżę mechaniczną wskazali dokładność i skrupulatność oraz obsługę maszyn.

Szkoła jako środowisko w kształceniu kompetencji

Większość uczniów uznała, że szkoła dobrze przygotowuje do zawodu (58%) oraz panuje w niej miła atmosfera (56%). Uczniowie uważali także, że mieli kontakt z dobrymi i aktywnymi nauczycielami, a nauczanie było na dobrym poziomie.

Ankietowani wysoko ocenili swoje teoretyczne przygotowanie do wybranego przez siebie zawodu. Jako bardzo niski poziom przygotowania teoretycznego ocenia jedynie 3% badanych. Na tym tle najlepiej wypadli uczniowie kierunków mechanicznych, stosunkowo wysoko oceniając swoje teoretyczne podstawy. Około 15% z nich twierdzi, że zostało bardzo dobrze przygotowane w teorii wybranego kierunku kształcenia. Na podobnym poziomie jak teoretyczne, uczniowie oceniają swoje przygotowanie praktyczne do wybranego przez siebie

zawodu. Niemal co piąty uczeń o tym profilu ocenia swoje praktyczne umiejętności jako na bardzo wysokim poziomie.

O tym, na ile powyżej przytoczone oceny związane mogą być ze szkołą i uczącymi w nich nauczycielami, przekonać się można, analizując opinie na temat umiejętności przekazywania wiedzy teoretycznej zainteresowanym uczniom oraz przygotowania praktycznego nauczycieli przedmiotów zawodowych. Na wstępie należy stwierdzić, że oceny nauczycieli wypadły lepiej niż oceny dotyczące własnego przygotowania. W podobnie wysokim stopniu uczniowie wyrazili opinię pozytywną o umiejętnościach przekazu wiedzy teoretycznej, jak i poziomie wiedzy praktycznej swoich nauczycieli zawodu. Jedynie co dziesiąta osoba nie wiedziała, jak ocenić swojego nauczyciela.

Poziom wiedzy praktycznej nauczycieli jest równie wysoko oceniany przez uczniów, co skłania do wyciągnięcia wniosku o ogólnie dobrym postrzeganiu przez uczniów kadry dydaktycznej zajmującej się nauką zawodów. Wiedza praktyczna nauczycieli najlepiej oceniana jest przez uczniów wszystkich branżach, wśród których przeprowadzone zostało badanie.

Podsumowanie

Na rozwój kompetencji zawodowych istotny wpływ mają cele i dążenia. Takim celem uczniów w rzemiośle jest potwierdzenie kwalifikacji zawodowych zdany egzaminem czeladniczym. Istnieją pewne zależności mające wpływ na dynamikę rozwoju zawodowego. Nie stanowią ich jednak miejsce zamieszkania i wzorce rodzinne. O ile wysoko oceniane są własne kompetencje zawodowe przez pracowników młodocianych pobierających naukę zawodu w systemie dualnym, w warunkach rzemiosła, o tyle kompetencje społeczne osiągają niższą ocenę. Wprowadzona reforma szkolnictwa zawodowego, utworzenie szkół branżowych, a co za tym idzie – włączenie do programu nauczania zajęć z zakresu kompetencji społecznych, doradztwa zawodowego powinny poprawić ten stan. Podlegać to będzie dalszym badaniom nad rozwojem tych umiejętności.

Literatura

- Armstrong, M. (2001). *Zarządzanie zasobami ludzkimi*. Kraków: Oficyna Ekonomiczna, ABC.
- Baraniak, B. (2009). *Metody badania pracy*. Warszawa: Wyd. Akademickie i Profesjonalne.
- Baron-Polańczyk, E. (2007). *Multimedialne materiały dydaktyczne w edukacji techniczno – informatycznej w szkole podstawowej i gimnazjum (raport z badań)*. Zielona Góra: Wyd. UZ.
- Gruza, M., Lelińska, K., Sołtysińska, G. (2005). *Zawody szkolnictwa zawodowego. Vademecum informacyjne doradcy zawodowego*. Warszawa: Wyd. ORE.
- Kwiatkowski, S., Symela, K. (red.) (2001). *Standardy kwalifikacji zawodowych. Teoria – metodologia – praktyka*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Nowacki, T.W. (1999). *Zawodoznawstwo*. Radom: IteE.